

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ الْمَوَدَّةَ بَيْنَ
الَّذِينَ يَرْضَاهُ لِيُخْرِجَهُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
بِإِذْنِهِ إِنَّ النُّورَ
كَانَ لِمَنْ يَشَاءُ
مُغْنًى

تبرکات و تحف از حضرت مولانا
۱۳۶۸

TOPKAPI SARAYI HAREMİ'NDEKİ ASHÂB-I KEHF İSİMLERİ YAZILI KİTÂBENİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Abdülhamit Tüfekçioğlu*

Özet

İslâm mimarisindeki kitâbeler; yer aldıkları yapıların inşa tarihi, bânîsi, ustası ve inşa süreci hakkında açık bilgilerin yanı sıra âyet-i kerîmeler, hadis-i şerifler, dualar ve Müslümanlar için önemli olan bazı isimleri de içerirler. Kitâbelerde Lafzatullah, İsm-i Nebi, çehâr yâr-ı güzîn gibi isimlere ilave olarak Ashâb-ı Kehf'in adlarına da yer verilmiştir. Bu isimlerin yer aldığı kitâbelerden biri de Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi'nde bulunmaktadır. Makalede Harem'deki Yedi Uyurlar'ın isimlerinin yazılı olduğu kitâbenin ne zaman, hangi amaçla ve niçin özellikle Harem'e yerleştirildiği hususu irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Topkapı Sarayı, Topkapı Sarayı Haremi, Kitâbe, Ashâb-ı Kehf, Yedi Uyurlar, Mimari, Levha, Altın Yol

AN EVALUATION OF THE INSCRIPTION IN HAREM SECTION OF TOPKAPI PALACE WHICH BEARS THE NAMES OF THE COMPANIONS OF CAVE

Abstract

Inscriptions in Islamic architecture contain clear information about the construction date, builder, master and construction process of the buildings they are located in, as well as verses, hadiths, prayers, and some names that are important for Muslims. In addition to names such as Lafzatullah, İsm-i Nebi, çehâr yâr-ı güzîn, the names of the Companions are also included in the inscriptions. One of the inscriptions with these names is in the Harem Section of the Topkapı Palace. In this article, it will be examined when and for what purpose the inscription in the Harem which bears the names of the Seven Sleepers was written, and why it was placed in the Harem.

Keywords: Topkapı Palace, Harem of Topkapı Palace, Inscription, the Companions of Cave, Seven Sleepers, Architecture, Panel, Golden Road

1. ASHÂB-I KEHF İSİMLERİ ETRAFINDA OLUŞAN İNANÇ VE BU İNANCIN SANAT ESERLERİNE YANSIMASI

Ashâb-ı Kehf kıssası hem İslâmiyet hem de Hristiyanlık açısından mühim bir hadisedir. İnançlarından vazgeçmemek için mücadele eden gençlerin Allah Teâlâ'nın mucizesi ile nasıl desteklendiğinin bir örneğidir. İslâmiyet açısından hadisenin en önemli ve birinci kaynağı, Kur'ân-ı Kerim'in 18. sûresi olan Kehf Sûresi'nin 9-26. âyet-i kerîmeleridir. Putperestlikle mücadelenin bir misali olarak anlatılan bu kıssa, aynı zamanda tevhid mücadelesi için bir belleden hicret edilebileceğinin, öldükten sonra yeniden dirilmenin hak olduğunun mesajını

da vermektedir.¹ Kur'ân-ı Kerim'de bu hadisenin ibret verebilmek maksadıyla zikredilmesinden dolayı, söz konusu topluluğun kimlerden ve kaç kişiden oluştuğu, mağarada ne kadar süre kaldıkları, hadisenin nerede gerçekleştiği gibi detaylı bilgiler mevcut değildir. Öte yandan, tefsir ve tarih kitaplarında Ashâb-ı Kehf kıssası detayları ile anlatılmaktadır.

1 Muhammed Taylan, *Kehf Sûresinde Anlatılan Kıssaların Tarihi, Edebî ve Dini Açısından Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 1999, s. 57-84.

Bu ayrıntıların menşei ise semâvi dinlerin kitapları değil, İsrâiliyat olarak ifade edilen Ehl-i Kitap'tan alınmış rivayetlerdir. Hadisenin ayrıntılarının yer aldığı yazılı kaynak ise 5-6. yüzyılda, Suruç'ta pis-koposluk yapan Mor Yakub'un vaazlarının kaydedildiği yazmalardır. Günümüzdeki Hristiyan kaynaklarında zikredilen ve detaylı olarak anlatılan "Yedi Uyurlar"ın kaynağı ise Tourslu Gregory'nin *Passion* adlı eseridir.² Eserde geçen hikâyeyi özetle hatırlatmak gerekirse; Decius isimli bir imparator Hristiyanları dinlerinden döndürmek istemektedir ve Efes'te yaşayan yedi genç, imparatorun şehirde olmadığı bir vakti fırsat bilerek bir mağaraya sığınmıştır. Sonrasında İmparator Decius bu gençleri mağaraya hapsedmiştir. Gençler bu mağarada bir rivayete göre 300 yıl, başka bir rivayete göre de 2 asır uyumuşlardır. Yine Hristiyan kaynaklarına göre M.S. 408-450 arasında bir tarihte uyanmışlardır. Bu rivayetlerde gençlerin isimleri Maximian, Malchus/Marchus, Martinian, Dionisius, Iohnnes, Seraphion ve Constantinus olarak verilmiştir. Hristiyan âleminde, Latin kiliselerinde 27 Temmuz bu gençlerin doğum günleri, Ortodoks mezhebine bağlı kiliselerde de 4 Ağustos Efes'teki Yedi Uyurların zulümden kaçıp mağaraya sığındıkları, 22 Ekim ise uykularından uyandıkları tarih olarak kabul edilmekte ve bu günlerde etkinlikler yapılmaktadır. Ayrıca gençlerin sığındıkları Efes'teki mağara, tüm Hristiyanlık âlemi için kutsal ziyaret mekânı olarak kabul edilmiştir.³

İslâmî kaynaklarda geçen Ashâb-ı Khef kıssasının ayrıntılarının menşei; Abdürrezzâk b. Hem-mâm'ın *Musannef*inde yer alan ve İsrâiliyat rivayet etmekle meşhur olan Vehb b. Münebbih'e isnat edilen bir hadistir.⁴ Ashâb-ı Khef'in isimleri hakkında İslâmî kaynaklarda farklı rivayetler mevcuttur. Birinci rivayette geçen isimler "Makselmilna, Mahşelmina, Temliha, Mertunas, Keştunas, Bironas, Dimos, Kalos ve köpekleri Kıtmir"dir; diğer bir rivayete göre "Mekselmina, Mahselmina, Yemliha,

Martûs, Kesutunis, Bironis, Resmûnis, Batûnis, Kalûs"tur. Hz. Ali'ye atıfta bulunarak halk arasında kabul gören rivayete göre ise "Yemliha, Mekselina, Misliha, Mernuş, Debernuş, Şâzenuş, Kefeştatayyuş ve köpekleri Kıtmir"dir.⁵

Ashâb-ı Khef'e atfedilen mekânlar konusunda da rivayetler çeşitlidir. Bu mekânlar sadece Anadolu topraklarında değildir, İspanya'dan Doğu Türkistan'a kadar farklı ülkelerde de bulunmaktadır. İspanya'nın Gırnata yakınlarındaki Loşa Köyü'nde bir mağara, Mısır'ın Kahire şehrinde yer alan Mukaddam Dağı'nda bir mağara; Suriye, Cezayir ve Doğu Türkistan'daki bazı mağaralar kaynaklarda zikredilen ve Ashâb-ı Khef'e atfedilen mekânlardır. Türkiye sınırları içerisinde ise Ashâb-ı Khef'in uyuduğu kabul edilen mağaranın Afşin ve Tarsus'ta bulunduğu dair kuvvetli deliller olduğu kanaati mevcuttur. Ashâb-ı Khef'e atfedilen diğer bir mekân da Diyarbakır / Lice Ashâb-ı Khef Mescidi'dir. Yapı bugün İnce Burun Dağları olarak geçen, ancak halkın Ashâb-ı Khef Dağı olarak bildiği dağın yamacındaki mağaraya inşa edilmiş olup inşa tarihi ve bânisi hakkında bir bilgi mevcut değildir. Ashâb-ı Khef ile ilgili Anadolu topraklarındaki son mekân ise İzmir'in Selçuk ilçesindeki Panayır Dağı eteklerinde bulunan Ashâb-ı Khef mezarlarıdır. Bu bölge, Hristiyan inancındaki hac mekânlarından biridir.⁶

Ashâb-ı Khef inancından dolayı mimari mekânların oluşması ve onlara ait olduğu düşünülen mağaralara mescid, yakınlarına da külliye inşa edilmesinin yanında bu inancın başka bir yansıması olarak Ashâb-ı Khef'in isimleri sanat eserlerinin de konusu olmuş, gerek levhalara yazılıp mekânlara asılmış gerekse cami, çeşme, sebil, han gibi yapılara kitâbe olarak yerleştirilmiştir.

Ashâb-ı Khef isimlerinin koruyucu olduğu ve şifaya vesile olduğu hususunda halk arasında yaygın bir inanış hâkimdir. Bu sebeple olsa gerek ki dua mecmûalarında Ashâb-ı Khef isimlerine rastlanmaktadır.

2 Cüneyt Alp, *Ashâb-ı Khef Kıssası ile İlgili İsrâiliyat*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2020, s. 53-81.

3 Alp, a.g.t., s. 53-81.

4 Alp, a.g.t., s. 81.

5 Ahmet Akgündüz vd., *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Khef*, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul 1993, s. 399.

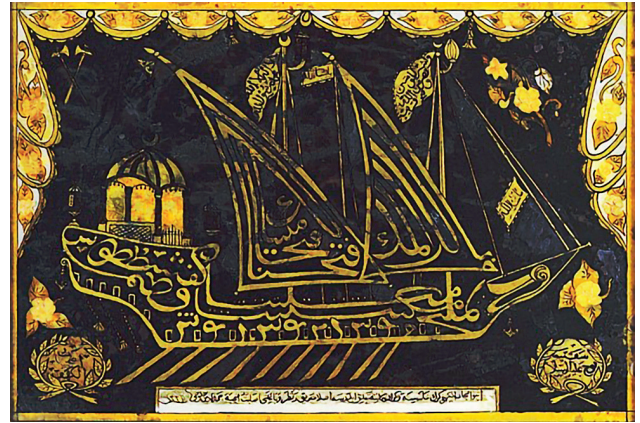
6 Sümeyye Yüzücü, *Ashâb-ı Khef Hikâyesi ve Anadolu'da Ashâb-ı Khef Mimarisi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya 2019.

Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ne bağlı Yazma Eser Kütüphanesi'nde "05 GÜ 166/3" envanter numarasıyla kayıtlı *Mecmû'a-i Ed'îye* adlı eser, 1270/1854 yılına aittir. Bu eserde isimlerin niçin okunduğu ifade edilerek tek tek isimler de zikredilmiştir: "Rivayet olunur ki Ashâb-ı Khef'in isimlerini her kim ki yazub kendünde getirse ol kişi cemî' beliyât ve âfâtdan hıfz ola bi-izni'llâhi Teâlâ. Tefâsirlerde tahrir olunmuşdur. Yemliha, Mekselîna, Mislîna, Mernûş, Debernûş, Sâzenûş, Kefeştatayyûş, Kitmîr."⁷ (Resim 1)

1 Mecmû'a-i Ed'îye kitabının son sayfası
(Hayrunnisa Turan - Zeynep Er, "Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ndeki Mecmû'a-i Ed'îye ve Tasvirleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 53, Haziran 2020)

Ashâb-ı Khef isimlerini levhalar ve camaltı resimlerinde de görmekteyiz. Bu sanat dallarında isimler, hayalî bir gemi (Ashâb-ı Khef gemisi), Mühr-i Süleyman, bazen de çiçek demeti şeklinde tasarlanmıştır. Gemi istifiyle yazıldığında yelkenlerinde "Yâ mâlike'l- mülk", "Yâ Hâfız" ve Fetih Sûresi'nden "innâ fetahnâ"; bayraklarda ise "Maaşallah" ve Kelime-i Tevhid yazıları bulunmaktadır. Yazı-resim olarak da ifade edilen bu istiflerde, isimlerdeki harfler uzayarak adeta kürekleri meydana getirmiştir. Bu gemilerde aynı zamanda köşk bölümü de yer almaktadır. Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu'nda yer alan 1321/1902-03 tarihli, Mehmed Hulûsi imzalı ve alt kısmında "İşbu Ashâb-ı Khef'in isimlerini gerek hâne ve gerek dükkânına ta'lik ederse asla yangın ve nazar ve veba illeti isabet etmeye" yazılı camaltı resmi,⁸ levha olarak hazırlanmış örneklerdendir. (Resim 2)

2 Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu'ndan bir camaltı resmi
(Yüksel Çiçekdal, *Geleneksel Türk Halk Resim Sanatı Camaltı Resimlerinden Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2008)

7 Hayrunnisa Turan - Zeynep Er, "Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ndeki Mecmû'a-i Ed'îye ve Tasvirleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 53, Haziran 2020, s. 171.

8 Yüksel Çiçekdal, *Geleneksel Türk Halk Resim Sanatı Camaltı Resimlerinden Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2008, s. 132.

3 Ahmed Nazif ketebeli celi sülüs levha,
Topkapı Sarayı, GY-676

Mü'hr-i Süleyman şeklinde ve dairevi formdaki istiflerde ise iç içe geçmiş iki üçgenden oluşan kompozisyon, dikey harflerin uzatılmasıyla oluşturulmuştur. Kompozisyonlarda bazen iki yanda ibrikler, bazen de Dört Halife'nin isimleri yer almış, aralara ise bitkisel süslemeler yapılmıştır.⁹

Ashâb-ı Kefh'in isimleri sadece gemi formunda ve merkezinde Mü'hr-i Süleyman bulunan dairevi formda istiflenmemiş olup farklı denemeler de mevcuttur. Bunlardan biri de Hattat Ahmed Nazif'in 1268/1852 tarihli celi sülüs hattı ile ağaç formunda müsenna olarak istiflediği levhadır. Topkapı Sarayı'nda GY-676'da kayıtlı olan levhada, ağacın kök kısmında Yemliha ile başlayan isimler yaprak şeklinde yazılıp tamamlanmıştır. (Resim 3)

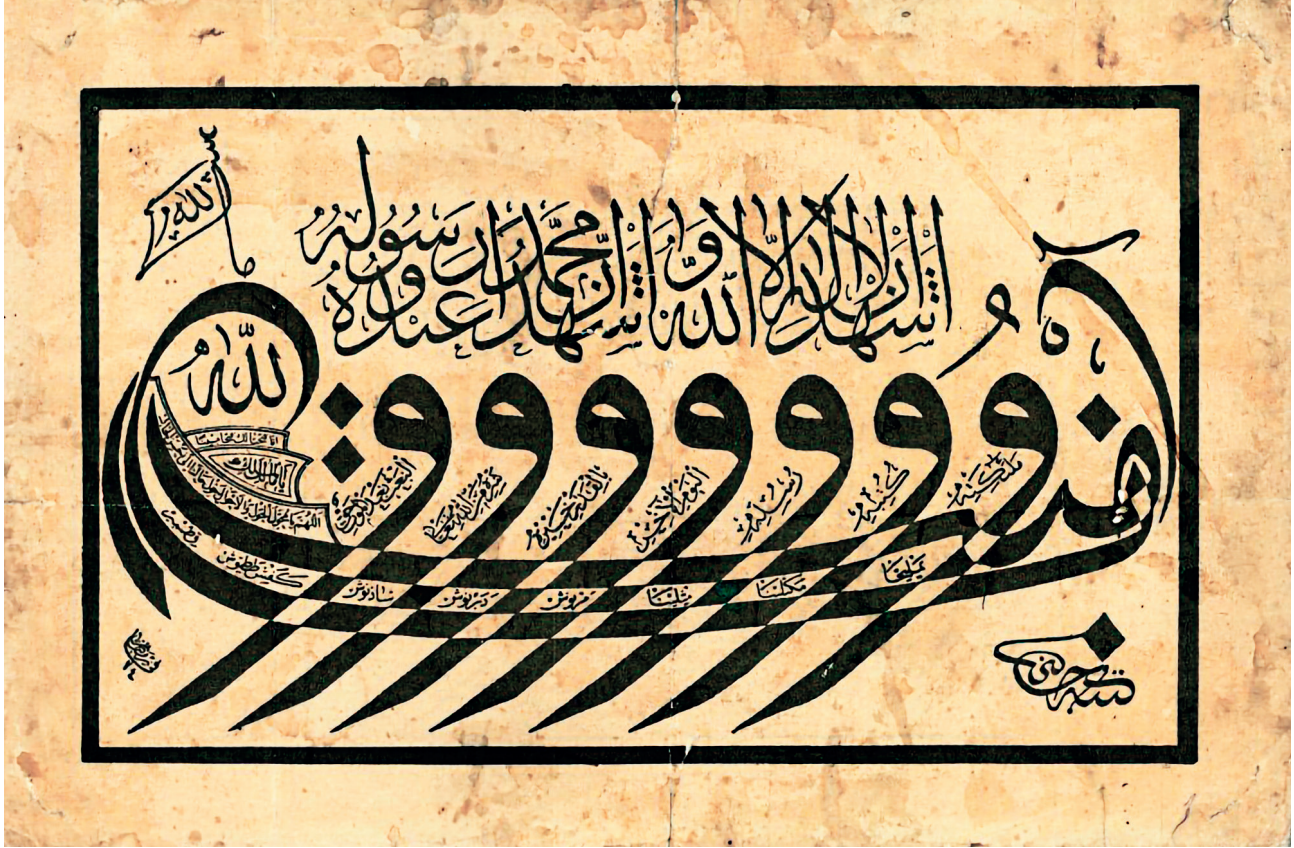
9 Çiçekdal, a.g.t., s. 150-152.

4 Şahin Peksoy Koleksiyonu'ndaki camaltı resmi
(Yüksel Çiçekdal, *Geleneksel Türk Halk Resim Sanatı
Camaltı Resimlerinden Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi,
Gazi Üniversitesi, Ankara 2008)

Bazı levhalarda bu isimlerin muhafaza edici özelliğine vurgu yapmak için "*Fa'llâhu hayrun hâfizan ve hüve erhamu'r-râhimin*" yazılıdır ki bunun bir örneği de Şahin Peksoy Koleksiyonu'ndaki gemi formunda istiflenmiş, 19. yüzyıla tarihlendirilen camaltı resmidir. (Resim 4)

Ashâb-ı Kefh gemisi kompozisyonuyla benzer istiftedir, yazı-resim kompozisyonunda Âmentü duası yazılmış ve "Âmentü Gemisi" olarak da isimlendirilmiştir. "Âmentü Bi'llâhi" ifadesi geminin gövdesini, ardından gelen ve imanın şartlarını belirten "vav" harfleri ise adeta kürekçileri oluşturmaktadır. "Melâiketihî", "kütübihî", "ve'l-yevmi'l-âhiri" gibi (Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine ve kadere iman) duanın devamı niteliğindeki ifadeler ise "vav" harflerinin arasına yazılmıştır. Bazen Yedi Uyurlar'ın (Ashâb-ı Kefh) isimleri alt taraftaki

5 Bursa Kent Müzesi'ndeki Malik Aksel Koleksiyonu'nda yer alan Âmetü Gemisi levhası
(Yüksel Çiçekdal, *Geleneksel Türk Halk Resim Sanatı Camaltı Resimlerinden Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi,
Gazi Üniversitesi, Ankara 2008)

boşluklar içerisinde de yer almış, bu kompozisyonun dışında kalan yerlerde Fetih Sûresi'nin ilk âyeti olan “İnnâ Fetahnâ leke fethan mübînen”, bazen de Besmele ile Kelime-i Tevhid, etraftaki bordürlerde ise Âyete'l Kürsî'den bölümler, Lafzatullah, İsm-i Nebi ve Dört Halife isimleri yer bulmuştur. Bu levhalar, mekânları sağlık ve bereket temennisi ile birlikte süslemektedir.¹⁰ Bursa Kent Müzesi'ndeki Malik Aksel Koleksiyonu'nda yer alan Hüsni ketebeli, 1324/1906 tarihli, Âmentü Gemisi istifli ve “vav”lar arasındaki Ashâb-ı Khef isimleri buna örnektir.¹¹ (Resim 5)

10 Çiçekdal, a.g.t, s. 138.

11 Emily Neumeier - İrvin Cemil Schick, “Hat San'atında Sefine İstifleri ve Nuh'un Gemisi”, *Nuh Kitabı*, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 223, 229.

2. HAREM'DEKİ ASHÂB-I KEHF İSİMLERİ KİTÂBESİ

Ashâb-ı Khef isimlerinin yaygın olarak levhalar da yer almasının yanı sıra mimari eserlerde kitâbe şeklinde örnekleri de bulunmaktadır. Camilerde, çeşmelerde, sebillerde gördüğümüz bu isimlerin örneklerini Topkapı Sarayı'nda da görmekteyiz. Şimdiye kadar Topkapı Sarayı'nda yapılan gözlemlerde doğrudan Ashâb-ı Khef isimlerinin yazılı olduğu iki kitâbe tespit edilmiştir. Kitâbelerden biri, Topkapı Sarayı'ndaki Taş Eserler envanteri arasındadır ve mermer üzerine kabartma tekniği ile Ashâb-ı Khef isimlerinin yazılı olduğu kitâbedir. Envanter defterlerinde kaydı olmayan bu kitâbenin Saray'a ait olup olmadığı, değilse nereden ve ne zaman Saray'a getirildiği bilinmemektedir. Kitâbede isimler, 43x51 cm genişliğinde ve 5 cm kalınlığındaki mermerin üzerine, celî ta'lik hattıyla, sekiz dilimden oluşan dairevi formun her bir

6 Topkapı Sarayı'nın Taş Eserler envanterine kayıtlı celfî ta'lik müdevver kitâbe

dilimine bir isim gelecek şekilde yazılmıştır. Kompozisyonun tam ortasında ise Lafza-i Celâl'e işaret eden "Hüve" yazılıdır. (Resim 6) Bu mermer kitâbenin ait olduğu yapı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu hususta bilgimiz olsaydı, kitâbenin hangi niyetle yazdırılıp yapıya -ki bu yapı cami, sebil, han, saray olabilir- ne maksatla yerleştirilmiş olabileceği hakkında bir çıkarım yapılabilirdi. Zira bu isimlerin yazılmasının arkasında yapıyı tezyin etmekten ziyade farklı düşünceler bulunmaktadır.

İkinci kitâbe ise yine Topkapı Sarayı'nda, Harem'de yer almaktadır. Ashâb-ı Kehf isimlerinin yazılı olduğu bu kitâbenin konulmuş olabileceği tarihe ve yazılma sebebine geçmeden önce Harem'in tarihi sürecinden kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Evliyâ Çelebi, Harem'in Topkapı Sarayı'na Kânûni Sultan Süleyman devrinde inşa edildiğini söylemiştir. Gülru Necipoğlu ise arşiv belgelerine dayanarak Kânûni devrinde eskiden var olan Harem'in yeniden inşa edildiğini belirtmektedir. İnşa tarihi hususunda farklı kabullerin olduğu Topkapı Sarayı Harem'i'ne zamanla ilaveler ve onarımlar yapılmıştır. Sultan III. Murad devrinde Harem'de genişletme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Sonrasında Sultan III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve I. İbrahim'in de Harem'e sınırlı da olsa katkıları olmuştur.¹²

12 Murat Kocaaslan, *Topkapı Sarayı Harem'i IV. Mehmed Dönemi (1648-1687)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2010, s. 174-190.

Harem'de sultanların kişisel istekleri sebebiyle yapılan ilaveler ve inşa faaliyetlerinin yanında bir de yangın ve depremlerden sonra yapılan eklemeler bulunmaktadır. Harem'de 1072/1662 yılında bir yangın meydana gelmiş, çıkış sebebi tam olarak bilinmeyen bu yangında Vâlide Sultan'ın odası zarar görmüş, bu hadiseden bir süre sonra 11 Muharrem 1076/24 Temmuz 1665'te gerçekleşen büyük yangında Sultan III. Murad Odası hariç neredeyse Harem'in tamamı hasara uğramıştır.¹³ Harem'de gerçekleşen yangın, Harem'in farklı yerlerine yerleştirilen kitâbelere de konu olmuştur. Karaağalar koğuşunda yer alan kitâbede, Haremağalarının kendi aralarında oluşturdukları yardım geleneğinin belgesinin yangında zarar görmüş olduğu, kitâbede "...âlâyim-i mezbur ihrak olmağın... sene 1079" ifadesiyle geçmektedir.¹⁴

Bu elim yangından sonra Sultan IV. Mehmed, Topkapı Sarayı Harem'i'nin yenilenmesi için emir buyurmuştur. İnşa faaliyetleri esnasında Edirne'de olan Padişah, İstanbul'a geldiğinde Harem'in yapımında kullanılan malzemelerden memnun kalmamış, ahşap yerine demir gibi dayanıklı malzemelerin kullanılmasını emretmiştir. Murat Kocaaslan, *Silahdar Tarihi*'ne dayanarak hadiseyi "Edirne Kapusu'ndan İstanbul'a duhûl ve debdebe-i hâkânî ve kevkebe-i sâhibkırânı birle sarây-ı hümayûnlarına şeref-i nüüzûl buyurdılar. Ol gün Nemçe ilçisi şehrin içinde şâh-râhda vâki' bir hânenin penceresinden alayı seyr idüp, bu denlü şevket ü azamet cihân-ârâyı müşâhede idecek esrâr ve efkâr ile hayrân ü ser-gerdân olmuşıdı. Andan hâsbâğçeye inüp kâ'immakâm vezîr Süleymân Paşa'ya ser-â-ser kaplu semmûr kürk ve bostâncıbaşı Yûsuf Aga'ya sâde hil'at-ı ilbâs ve irtesi Salı gün Dâvud Paşa Sarayı'na göç buyuruldı ve sarây-ı cedîd binâsı vâfir yapılmışiken ekserî ağaç olmakla emr idüp cümlesi beraber yere yıkılup, bi'l-küllîye kârgîr ve ağaç yerine demür konmak fermân olundu" şeklinde aktarmaktadır.¹⁵ Eremya Çelebi de hadiseyi benzer şekilde

13 Kocaaslan, a.g.t., s. 200-204.

14 Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, Denizbank Yayınları, Aralık 2002, s. 328.

15 Kocaaslan, a.g.t., s. 200-204.

anlatmış ve göklere alevle dumanların çıktığını söylemiştir ki araştırmacılar bu ifadeden yapının malzemesinin ahşap olduğu sonucunu çıkarmıştır.¹⁶ Şadırvanlı Sofa'nın Karaağalar Taşlığı'na açılan kapısının üzerinde yer alan ve Sultan IV. Mehmed'in Haremi'ni yeniden inşasını anlatan 1079/1669 tarihli kitâbede ise şu ifadeler geçmektedir:

“... 4- *Şehinşâh-ı kadr-i kudret cihâda eyleyüb himmet / Makarr-ı saltanatı zâtından oldu bir zaman mahcur / Tahammül etmeyüb nâr-ı fırak şehriyâriye / Ciyân-âsâ derûnun âteşle eyledi mahzûn*

5- *Murâd-ı şehriyârî kârgîr olmağla tekrar / Mühendisler edüb ol kâra sarf-ı himmet ü maktûr / Zer ender-zer nukuşla müzeyyendir nazîr olmaz / Kibâbî kubbe-i eflâke hemser dûdide-i bedr*

6- *Göreydi ger Sinimmâr olur idi tarza hayran / ...”*

Bu inşa kitâbesi, Sultan IV. Mehmed'in yangın sonrası Harem'i yeniden inşa ettirirken kârgir olmasını özellikle istediğinin açık bir belgesidir.¹⁷ Yenilenme faaliyetleri sırasında, inşaat projesinin başında Mehmed Paşa ve dönemin mimarbaşı olan Ali Ağa yer almıştır.¹⁸

24 Temmuz 1665 tarihli yangın sonrasında gerçekleşen yeniden inşa faaliyetlerinin kaydedildiği defter, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde BAO. MAD.908 numarada kayıtlıdır. Defterde işçiler, ustalar, taşıma ücretleri ve kullanılan malzemelere dair ayrıntılı malumat mevcuttur.¹⁹

Sultan IV. Mehmed dönemindeki yeniden inşa sürecinde Harem'in neredeyse tamamı onarımdan geçirilmiştir. Harem'de 1077/1666-67, 1078/1667-68 ve 1079/1668-1669 tarihli kitâbeler yer almaktadır.²⁰ Şadırvanlı Sofa, Karaağalar Mescidi, karaağalara, cariyelere ve Vâlide Sultan'a ait mekânlar, hamamlar, ocaklı sofa, çeşmeli sofa, hünkâr sofası ve çifte kasırlar onarımı kesin olan mekânlardır.²¹

16 Murat Kocaaslan, “Topkapı Sarayı Haremi: 1665 Yangını Sonrası Yenileme Projesi”, *Belleten*, c. 76, S. 275, 2012, s. 62.

17 Sakaoğlu, a.g.e., s. 324.

18 Kocaaslan, a.g.m., s. 54.

19 Kocaaslan, a.g.m., s. 55.

20 Kocaaslan, a.g.t., s. 221.

21 Kocaaslan, a.g.m., s. 70.

Harem'in duvarlarında, kubbelerinde ve tavanlarındaki yazı kuşakları ile kitâbelerde yazılan âyet-i kerîmeler, hadis-i şerifler ve dualarla Âyete'l-Kürsî gibi Allah'ın esirgeyciliğini anlatan âyetler; mekânları afetlerden, burada yaşayanları da hastalık, uğursuzluk ve belalardan koruması niyetiyle özellikle seçilip yazılmış olmalıdır.²² Yangını müteakip Harem'in yenilenmesinden sonra eklenen kitâbeler ise oldukça manidardır. Vâlide Sultan Dairesi'ndeki yatak odasının kapısının yanında bulunan kitâbede şöyle yazılıdır:

“*Dem-be-dem saat be-saat bâd ikbâlet füzûn
Düşmenet çün şişe-i saat hemîşe ser-nigûn
Bu ocağın dûd-ı dâim Sünbül izhâr eylesün
Sâhibine Hazret-i Hak nâr-ı gülzâr eylesün*”²³

Sultan IV. Mehmed Kasrı'ndaki Vâlide Sultan Dairesi'nde bulunan kitâbede tarih de yazılıdır:

“*Dem-be-dem saat be-saat bâd ikbâlet füzûn
Düşmenet çün şişe-i saat hemîşe ser-nigûn
Sene 1077*”²⁴

Kitâbeler hem Harem halkının başına gelen musibete ve bu musibeti planlayan düşmanlara karşı bir işaret içermektedir hem de o vakitten sonrası için başa gelebilecek felaketselere karşı da bir dua mahiyetindedir. Özellikle Vâlide Sultan Dairesi'nde yer alan kitâbenin son satırındaki “*Sâhibine Hazret-i Hak nâr-ı gülzâr eylesün*” ifadesi, Allah Teâlâ Hz. İbrahim'i Nemrud'un ateşinden nasıl muhafaza eyledi ise bu hane halkını da ateşten, yani yangınlardan ya da her türlü belâdan emin kılsın anlamında bir niyazdır.

22 Sakaoğlu, a.g.e., s. 328.

23 Ahmet Şimşirgil, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2005, s. 194.

24 Şimşirgil, a.g.e., s. 209.

7a

7b

Harem'in mekânları arasındaki geçişlerden biri olan Vâlide Sultan Taşlığı'nda Hûd Sûresi'nin 56. âyet-i kerîmesi "Ben, benim de Rabb'im sizin de Rabb'iniz olan Allah'a tevekkül ettim" ve Yûsuf Sûresi'nin 64. âyet-i kerîmesi "En iyi koruyucu Allah'tır. O, merhametlilerin en merhametlisidir" yazılıdır. Karaağalar Mescidi'nin iç kapısı alınlığında da "Allâhümme ecirni mine'n-nâr ve edhili'l-cennete maa'l-ibrâr 1078" (Anlamı: Ey Allâhım! Beni ateşten koru ve iyilerle birlikte cennete dâhil et 1078 / 1667-78) yazılıdır. Bu dua cümlesinin bilhassa yangınla ilgili muhafaza anlamı içerdiği, yıllar sonra 19. yüzyılın sonunda inşa edilmiş Üsküdar Halife Abdülmecid Efendi Köşkü'nün çiniyle kaplı şöminesi üzerinde yazılı olmasından da anlaşıl-maktadır. Özellikle Yûsuf Sûresi'nin 64. âyet-i kerîmesi, Allah'ın hıfz-u himayesine sığınmak niyetiyle yazılmıştır.²⁵ (Resim 7a-b) Yangın sonrası tamamen harap olan Harem, yeniden büyük emeklerle inşa edilirken ahşap malzeme yerine demir kullanılarak yapının sağlam ve yangınlardan korunaklı olması için tedbirler alınmıştır. Bu maddi tedbirlerin yanı sıra kitâbelerde tercih edilen seçme metinler ile de yangın ve musibetlere karşı bir kalkan oluşturulmak istenmiştir. Topkapı Sarayı Harem'i'ndeki yangın sonrası yenileme faaliyetleri esnasında konmuş olduğu düşünülen bir kitâbe ise oldukça manidardır. Altın Yol'dan Valide Taşlığı'na açılan kapı üzerinde mermere celî sülüs hattı ile kabartma olarak hakkedilmiş olan bu kitâbeye Ashâb-ı Kehf'in isimleri yazılmıştır.

7a-b Topkapı Sarayı Harem'i'ndeki kapı alınlıklarında yer alan Yûsuf Sûresi'nin 64. âyeti ve detayı

²⁵ Murat Sülün, *Sanata Vurulan Kur'an Mührü*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006, s. 42, 121, 124.

9a

8

8 Victoria&Albert Museum'da bulunan şömine
(<https://collections.vam.ac.uk/item/O106607/fireplace-unknown/?carousel-image=3>)

Harem Dairesi'nde yaşanan yangınlardan sonra hem her daim bu kitâbeyi görüp okuyarak hem de bizzat yapıda isimleri bulundurarak musibetlerden korunmaya emin olunmak istenmiş olmalıdır. Victoria&Albert Müzesi'nde yer alan ve Osmanlı topraklarından taşınmış bir şöminenin çini kitâbelerindeki isimler de olası bir yangından korunmak için alınmış manevi bir tedbire işarettir. (Resim 8)

9b

9a-b Topkapı Sarayı Haremi'ndeki
Ashâb-ı Kefî isimlerinin yazılı olduğu
kitâbe ve detayı

Ashâb-ı Kefî isimleri, özellikle 19. yüzyılda camilerde yaygın olarak yer almaya başlamıştır. Fakat Harem'de yer alan kitâbe, şu ana kadar mimari eserler üzerinde tespit edilen Ashâb-ı Kefî isimlerinin en erken örneği olması sebebiyle ayrı bir önem taşımaktadır. Kitâbe metni şöyledir:

“Yümlîhâ, Tûlîs (ya da Tavâlîs), Yûlîs, Deynûs (ya da Dînûs), Sasvînin (ya da Sâsûnîn), Kesfûtutuytûs (ya da iki ayrı isim olarak Kesfûtît, Yutyûs), Kitmîr.” (Resim 9a-b)

10a

10a-b Topkapı Sarayı Haremi'ndeki kapı alınlıklarında yer alan, yangın sonrasında konulmuş 1077/1666 tarihli bir kitâbe ve detayı

10b

11a

11a-b Topkapı Sarayı Haremi'ndeki kapı alınlıklarında yer alan 1077/1666 tarihli Kelime-i Tevhid kitâbesi ve detayı

11b

Kitâbede yer alan isimler, halk arasında yaygın olarak kabul edilen Ashâb-ı Kefî isimlerinden farklılık göstermektedir. Bu fark, okuma biçiminden ya da henüz tespit edilememiş bir eserde bu şekilde geçmesinden kaynaklı olabilir. Yazma eserlerdeki Ashâb-ı Kefî isimlerinin farklı versiyonları da ayrıca bir araştırma konusudur.

Haremdeki Ashâb-ı Kefî isimlerinin yazılı olduğu kitâbede tarih bulunmamaktadır. Fakat bu kitâbeye yakın konumdaki diğer kitâbelerde, “Şefâat Yâ Rasûlallah Şefâat Yâ Habîballah 1077” (Resim 10a-b) ve “Lâ ilâhe illallah Muhammedü’-Rasûlullah 1077” (Resim 11a-b) ibareleri ile beraber 1077/1666 tarihi yer almaktadır. Bundan yola çıkarak Ashâb-ı Kefî’in isimlerinin yazıldığı

12a

12a-b Topkapı Sarayı Haremi'ndeki kapı alınlıklarında yer alan Yûsuf Sûresi'nin 64. âyetinin kitâbesi ve detayı

12b

13a

13a-b Topkapı Sarayı Haremi'ndeki kapı alınlıklarında yer alan Yûsuf Sûresi'nin 64. âyetinin kitâbesi ve detayı

13b

kitâbe de kesin olmamakla birlikte 1077/1666 tarihli olmalıdır. Kitâbenin konulduğu tarih net olmasa da yangın sonrasına ait olduğu aşîkârdır. Zira kaynaklarda Harem'in hemen hemen tamamının zarar gördüğü kaydedilmiştir.

Yangın sonrası kitâbelere yazılan metinlerden birinde Yedi Uyurlar'ın adlarının olması, bu isimler hakkında hıfz-ı muhafazaya vesile oldukları inancından kaynaklıdır. Bu kitâbenin muhafaza amacıyla

Harem'e yerleştirildiği kanısını güçlendiren diğer bir kitâbede ise Yûsuf Sûresi'nin 64. âyet-i kerîmesi "En iyi koruyucu Allah'tır. O, merhametlilerin en merhametlisidir" görülmektedir ve bizim tespit edebildiğimiz üç adet kapının üzerinde mermer üzerine celi sülüs hattı ile kabartma tekniği kullanılarak yazılmıştır. (Resim 12a-b, 13a-b) Bu kitâbeler de Harem'in afetlerden muhafaza edilmesi düşüncesiyle yangın sonrasında yerleştirilmiş olmalıdır.

SONUÇ

Ashâb-ı Kehf'in isimleri Anadolu'nun farklı bölgelerindeki camilerde, ticaret yapılarında, sebil-lerde ve sivil mimaride yazılmıştır. İmanları uğruna verdikleri mücadeleleri sebebiyle bu kişiler küfre boyun eğmeyen, imanlı gençler olarak halk arasında çok saygı görmüş ve isimlerinin faziletli olduğuna, onların adı ile dua edildiğinde niyazların kabul bulacağına, Cenâb-ı Hak onları zalim imparatorun zulmünden koruduğu için isimlerini anarak edilen duaların neticesinde belâdan ve hastalıktan kurtulmanın mümkün olduğuna inanılmıştır. Bu sebeple de bazı inançlar oluşmuştur:

Ashâb-ı Kehf'in isimlerini ezberleyen kişiyi köpeklerin ısırmayacağına, bu isimlerin yazılı olduğu bir kâğıt yangına atıldığında yangının söneceğine, sözü edilen kâğıt bebeklerin yastığının altına konduğunda ağlamalarına engel olacağına, doğum yapacak kişinin üzerine konduğunda doğumun kolay olacağına,²⁶ uyku sorunu yaşayan kişinin yanına koyulduğunda uyuyacağına, suya batırılıp hastalara içirildiğinde şifa olacağına ve bu kâğıdın bulunduğu evde hırsızlık olmayacağına inanılmıştır.

Ashâb-ı Kehf isimleri, halk arasında meşhur olan karınca duasının içerisinde de geçmektedir. Bu dua, dükkânlara ve ticaret yapılan tüm mekânlara bolluk bereket getirmesi için asılmaktadır. Ayrıca Ashâb-ı Kehf, denizcilerin manevi koruyucusu olarak kabul edilmektedir. İsimlerin gemi formunda yazılması ve asılmasının denizcileri koruduğuna dair bir inanç vardır.²⁷ İsimler bir kâğıda yazılıp dal parçasına bağlanarak tarlaya dikildiğinde ziraatin verimli olacağına da inanılmaktadır.²⁸

Bu isimlerle yangından muhafaza olunacağına inanılarak, büyük tahribata sebebiyet veren 1076/1665 yangını sonrasında Topkapı Sarayı'nın Harem kısmındaki kitâbelerde afetlerden muhafaza edici âyet-i kerîmeler, dualar ve söz konusu isimler

tercih edilmiştir. 17. yüzyılda kitâbe metinlerinde rastlanılmayan Ashâb-ı Kehf isimlerinin bir Saray yapısında, bilhassa Saray'ın Harem kısmında ve yıkıcı bir yangın sonrasında yazılmış olması, inancın ne derece güçlü olduğunun alâmetidir. Harem Dairesi'nin yangından sonra demir vb. sağlam malzemelerle inşa edilerek maddi olarak güçlendirilmesine ilaveten, kapılarına yerleştirilen Ashâb-ı Kehf isimlerinin de Harem'in yüzyıllarca ayakta kalması için manevi yönden mahfaza işlevi görmesi arzu edilmiş olmalıdır.

26 Akgündüz, a.g.e., s. 385-386.

27 Faruk Sümer, *Eshabü'l-Kehf*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989, s. 66; Ahmet Eyicil, "Aşşin Ashâb-ı Kehf", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2005.

28 Seyyid Muhammed Hakkı, *Sırlar Hazinesi*, Demir Kitabevi, İstanbul 1990, s. 254-55.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet vd., *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kefî*, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul 1993.
- Alp, Cüneyt, *Ashâb-ı Kefî Kıssası ile İlgili İsrâiliyat*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2020.
- Çiçekdal, Yüksel, *Geleneksel Türk Halk Resim Sanatı Camaltı Resimlerinden Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2008.
- Eyicil, Ahmet, "Afşin Ashâb-ı Kefî", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2005.
- Hakkı, Seyyid Muhammed, *Sırlar Hazinesi*, Demir Kitabevi, İstanbul 1990.
- Kocaaslan, Murat, *Topkapı Sarayı Haremi IV. Mehmed Dönemi (1648-1687)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2010.
- _____, "Topkapı Sarayı Harem'i: 1665 Yangını Sonrası Yenileme Projesi", *Bellekten*, c. 76, S. 275, 2012.
- Neumeier, Emily - İrvin Cemil Schick, "Hat Sanatında Sefîne İstifleri ve Nuh'un Gemisi", *Nuh Kitabı*, Kitabevi, İstanbul 2013.
- Sakaoğlu, Necdet, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, Denizbank Yayınları, Aralık 2002.
- Sülün, Murat, *Sanata Vurulan Kur'an Mührü*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.
- Sümer, Faruk, *Eshabü'l-Kefî*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.
- Şimşirgil, Ahmet, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2005.
- Taylan, Muhammed, *Kefî Süresinde Anlatılan Kıssaların Tarihî, Edebî ve Dini Açısından Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 1999.
- Turan, Hayrunnisa - Zeynep Er, "Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ndeki Mecmû'a-i Ed'îye ve Tasvirleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 53, Haziran 2020.
- Yüzücü, Sümeyye, *Ashâb-ı Kefî Hikâyesi ve Anadolu'da Ashâb-ı Kefî Mimarisi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya 2019.